

Spreken, slaan of sprayen?

De plaats van pepperspray in het geweldspectrum

mr. J.A.M. Pronk

1. Inleiding

Een politieambtenaar kan zich soms genoodzaakt zien om geweld te gebruiken. Dat geweld moet volgens artikel 8 Politiewet 1993 ‘in verhouding tot het beoogde doel redelijk en gematigd zijn’. Daarnaast is vereist dat het gestelde doel niet op een andere manier te bereiken was. Het geweld moet dus in overeenstemming zijn met de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. De Ambtsinstructie voor de politie, Koninklijke marechaussee en de bijzonder opsporingsambtenaar begrenst het gebruik van de geweldbevoegdheid nog verder.

Naast fysiek geweld kan een politieambtenaar ook gebruik maken van geweldsmiddelen. In de bewapeningsregeling van de politie worden deze middelen limitatief opgesomd. Dat wil zeggen: wat niet staat beschreven, is niet toegestaan.

In de jaren tachtig en begin jaren negentig van de vorige eeuw vroeg de politie herhaaldelijk om een nieuw geweldsmiddel. Er deden zich in de praktijk namelijk situaties voor waarin de wapenstok ineffectief en het dienstpistool te ingrijpend was. Er was volgens de politiebonden sprake van een gat tussen de wapenstok en het dienstpistool. Dit gat werd in 2002 opgevuld door de landelijke invoering van pepperspray. Van alle geweldsmiddelen van de politie is pepperspray aan de meeste (gedetailleerde) voorwaarden gebonden.

2. Pepperspray in theorie

Voorafgaande aan de definitieve invoering is vanaf juli 2000 in vier politieregio's een proef gedaan met pepperspray. Het doel van deze proef was te kijken hoe effectief pepperspray in de praktijk zou zijn en waar het precies thuishoort op de geweldsladder.¹

Uitgangspunt tijdens de proef was dat pepperspray op die ladder in de buurt van het dienstpistool zou liggen. Naar aanleiding van de proef stelden de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Justitie dat pepperspray meer in de buurt van de wapenstok thuishoorde. Pepperspray mocht echter géén alternatief worden voor fysieke aanhoudingstechnieken, omdat het middel daarvoor te zwaar zou zijn. De minister van BZK voerde aan dat ‘de drempel om geweld te gebruiken te eenvoudig zal worden verlaagd. Een en ander kan leiden tot een verminderd draagvlak bij het publiek voor gebruik van dit middel en aantasting van het imago van de politie’.² De toelichting bij artikel 12 Ambtsinstructie onderstreept die opvatting: ‘Indien in een situatie het gebruik van fysiek geweld tot het gewenste resultaat kan leiden, is de inzet van enig geweldsmiddel derhalve *niet* geoorloofd. Pepperspray veroorzaakt in het algemeen te veel leed door pijn om als alternatief voor aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden aangewend te mogen worden’.

In de praktijk doet zich inmiddels de vraag voor in welk stadium van een geweldincident gebruik mag worden gemaakt van pepperspray. Sommige politieambtenaren zoeken namelijk binnen het arsenaal van geweldsmiddelen een rangorde in de mate van indringendheid. Die rangorde begint bij fysiek geweld (licht, middelzwaar en zwaar), gevolgd door de korte wapenstok, de lange wapenstok, pepperspray en de diensthond en eindigt bij het dienstpistool.

¹ O. Adang en J. Mensink, ‘Pepperspray blijkt effectief. Gebruikers voelen zich veiliger; training moet nog worden aangescherpt’, in: *Algemeen politieblad*, 2001-5, p. 10.

² Beleidsplan Nederlandse Politie 1999-2002, Tweede Kamer der Staten-Generaal, 26 345, nr. 50, p. 3-4.

Dit impliceert dat een politieambtenaar pas van pepperspray gebruik zou mogen maken wanneer de geweldvormen die daaronder gerangschikt staan, geen uitkomst bieden.

3. Pepperspray in praktijk

Bij de beoordeling van onderstaand geweldincident is de vraag of het gebruik van pepperspray in dat geval wel voldeed aan het beginsel van subsidiariteit.

3.1 Benevelde amokmaker (2002)

Bij de regionale meldkamer komt de melding binnen dat er drie broers op straat aan het vechten zijn. Er zijn op die locatie ook ruiten van een woning ingegooid. Twee politieambtenaren gaan ter plaatse en zien midden op de weg een bebloede man zitten. Deze man steekt zijn middelvinger op en roept “Fuck you pigs!” naar beide politieambtenaren. Een omstander vertelt dat de bebloede amokmaker zijn broer is en dat hij onder invloed van alcohol en drugs verkeert. De politieambtenaren lopen op de amokmaker af. Deze duwt één van de politieambtenaren weg en wil hem een vuistslag geven. De politieambtenaar voor wie de klap bedoeld is, pakt de rechterarm van de amokmaker beet en zijn collega pakt de andere arm. Vervolgens proberen zij de verdachte te boeien, maar deze verzet zich daar hevig tegen. De amokmaker is buiten zinnen en blijft zich met veel kracht tegen het boeien verzetten. Om zijn verzet te breken geeft één van de politieambtenaren hem eerst een vuistslag in het gezicht en vervolgens een schop tegen zijn ribben. De amokmaker staakt zijn verzet niet. Hierop besluit de politieambtenaar om pepperspray te gebruiken. Na hem tweemaal luidkeels te hebben gewaarschuwd, spuit de politieambtenaar pepperspray in het gezicht van de amokmaker. Hierop staakt deze zijn verzet en kunnen de agenten hem boeien.

3.2 Analyse

De casus kent vier beslismomenten, die elk afzonderlijk te beoordelen zijn met behulp van de criteria *gewelddoel*, *gewelddmiddel*, *richtpunt geweld* en ten slotte *risico ernstig en/of blijvend letsel*.

Wij zien dat beide politieambtenaren in eerste instantie het geweld van de amokmaker afweren en proberen te voorkomen dat de man nog gewelddadiger wordt. *Gewelddoel*: afwenden van geweld; *gewelddmiddel*: licht fysiek; *richtpunt geweld*: armen verdachte; *risico ernstig letsel*: gering.

Vervolgens willen de agenten de man onder controle nemen door middel van fysieke controle- en aanhoudingstechnieken en boeien. *Gewelddoel*: boeien van verdachte; *gewelddmiddel*: middelzwaar fysiek omdat er veel kracht nodig is; *richtpunt geweld*: armen verdachte; *risico ernstig letsel*: niet groot.

De fysieke controle- en aanhoudingstechnieken falen. Daarom slaat een van de politieambtenaren de amokmaker met zijn vuist in het gezicht. *Gewelddoel*: breken verzet; *gewelddmiddel*: zwaar fysiek geweld; *richtpunt geweld*: gezicht verdachte; *risico ernstig letsel*: aanwezig.

De amokmaker stopt nog steeds niet. Daarop trapt een van de politieambtenaren hem tegen zijn ribben. *Gewelddoel*: breken verzet; *gewelddmiddel*: zwaar fysiek geweld; *richtpunt geweld*: ribben verdachte; *risico ernstig letsel*: aanwezig.

De amokmaker staakt zijn verzet dan nog steeds niet. Daarom waarschuwt één van de politieambtenaren hem tweemaal voor pepperspraygebruik. Als effect dan nog uitblijft, sprayt hij de verdachte pepperspray in het gezicht. De amokmaker staakt zijn verzet. *Gewelddoel*: breken verzet; *gewelddmiddel*: pepperspray; *richtpunt geweld*: ogen verdachte; *risico ernstig letsel*: gering.

Gewelddoel	Geweld(middel)	Richtpunt geweld	Risico ernstig letsel
Afwenden van geweld	licht fysiek geweld	armen verdachte	gering
Boeien van verdachte	middelzwaar fysiek geweld (omdat er veel kracht nodig is)	armen verdachte	niet groot
Breken verzet	zwaar fysiek geweld	gezicht verdachte	aanwezig
Breken verzet	zwaar fysiek geweld	ribben verdachte	aanwezig
Breken verzet	pepperspray	ogen verdachte	gering

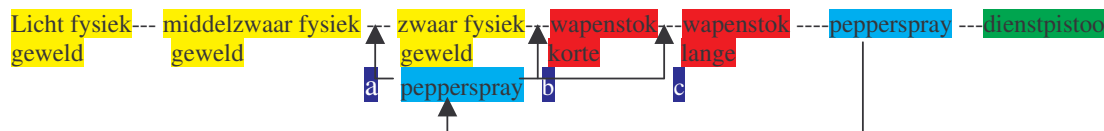
Analyse van vorenstaande casus levert het volgende op.

Fysiek geweld is onder te verdelen in drie categorieën:

- A *Licht*: duwen en trekken (weinig kracht);
- B *Middelzwaar*: armoeverstrekking, nekklem, bokkenpoot (indien kracht wordt aangewend);
- C *Zwaar*: harde trappen en stoten op (vitale) lichaamsdelen die langdurig en ernstig letsel met zich mee kunnen brengen.

In de beschreven casus is pepperspray als laatste middel gebruikt. Voorafgaand aan de pepperspray hebben de agenten fysiek geweld gebruikt dat ernstig of zelfs blijvend letsel had kunnen veroorzaken. Pepperspray is een indringend middel, omdat het hevige pijn veroorzaakt. Ernstig en/of blijvend letsel veroorzaakt het echter niet. Pepperspray is daarom subsidiair aan zwaar fysiek geweld.

Het geweldspectrum:

4. Conclusie

Vanuit het oogpunt van subsidiariteit verdient het de voorkeur om in vergelijkbare gevallen te pepperen als het lichte en/of middelzware fysieke geweld niet het gewenste effect heeft. De ervaring leert dat pepperspray het verzet grotendeels breekt. Zo niet, dan kunnen eventueel alsnog zware fysieke geweldstechnieken worden aangewend om de nog steeds tegenstribbelende verdachte onder controle te brengen. In enkele gevallen in de praktijk hebben agenten bij onvoldoende effect van pepperspray zelfs moeten schieten, omdat de verdachte nog steeds een ernstige bedreiging vormde. Dat zijn evenwel grote uitzonderingen. Wat betekent dit voor de praktijk? Als een verdachte hevig en krachtig verzet biedt, verdient (onder omstandigheden) het gebruik van pepperspray de voorkeur boven het gebruik van zwaar lichamelijk geweld of het gebruik van de wapenstok. Dit lijkt in tegenspraak met de toelichting op artikel 12a van de Ambtsinstructie 1994, dat het gebruik van de pepperspray regelt.

Bovenstaande artikel is gepubliceerd in: *Het Tijdschrift voor de Politie*, 2006- 11, pp. 21-22